

KATONA CSABA

A „MÁSİK MAGYARORSZÁG” ÉLETJELEI. AZ 1956-OS
BOSTONI MAGYAR SZOBOR FELÁLLÍTÁSÁNAK HÁTTERE

Ha ma valaki Bostonban, a Liberty Square-en sétál, azonnal felfigyel a tér közepén magasodó szoborra. Az alkotás több mint harminc éve áll itt. Felmerül a kérdés: kik és miért állították fel, milyen szándékkal mit jelképez? A válasz egyszerűnek tűnik: az emlékmű az 1956. évi magyar forradalom dicsőségét hirdeti, állíttatója pedig a Massachusettsi Magyar Egyesület (korábban: Bostoni Magyar Egyesület, a továbbiakban: Egyesület¹). A szobor felállításának háttere, sőt valójában kétszeri felavatásának históriája azonban összetett és bonyolult események szövevénye. Az alábbiakban, az Egyesület megalakulásának felvázolását követően, a bostoni 1956-os magyar emlékmű történetének részleteivel ismerkedhet meg az olvasó.

Visszatekintés: magyarok Bostonban
a 19. században és a 20. század első felében

Erős túlzás lenne azt állítani, hogy a massachusettsi Boston és környéke 1956 előtt az amerikai magyarság kiemelkedő jelentőségű központja lett volna. Az 1956. évi forradalmat megelőzően valójában csak szórványokról beszélhetünk. Ha azonban jelentős súlyú magyar vonatkozást szeretnénk említeni, akkor az leginkább Kossuth Lajos kétszeri bostoni jelenléte volt amerikai körútja során: az emigrációba kényszerült politikus 1852 áprilisának végén a Faneuil Hallban mondott nagyhatású beszédet az érdeklődő közönségnek, majd 1852 májusának közepén másodszor is járt ott. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy bár itt kétséget kizáróan nagy jelentőségű eseményekről van szó, de semmiképp sem lehet ezt a Bostonban élő magyarsághoz kötni. Mindez nem jelenti azt, hogy ne éltek volna Bostonban magyarok az 1956. évi forradalmat követő emigrációs hullám előtt, de számuk, mint már esett róla szó, elenyésző volt a későbbiekhez képest.²

1 Ennek történetére nézve: *Katona Csaba*: Megőrizzük a hidakat. A Massachusettsi Magyar Egyesület története. Boston. 2017.

2 Az amerikai magyarság történetét tekintve alapvető a közelmúltban elhunyt Várdy Béla munkássága. A teljesség igénye nélkül: *Várdy Béla*: Magyarok az Újvilágban Az észak-amerikai magyarság rendhagyó története. Bp. 2000; *Várdy Béla – Várdy Huszár Ágnes*: Újvilági küzdelmek. Az amerikai magyarok élete és az óhaza. Szerk. Biernaczky Szilárd. Bp. 2005.

Néhány példát azonban aligha érdekelten megemlíteni. Így Krajsir Károly (1804–1860) szepességi születésű orvos, természettudós és lelkész 1844-ben költözött a városba, ahol nagy sikerrel iskolát vitt, valamint nyelvészettel is foglalkozott. 1851-től azonban már New Yorkban élt, és ott is halt meg.³ Ács Gedeon (1819–1887) református lelkész hosszú éveket töltött Amerikában. 1854-ben Syracuse-be költözött, majd még abban az évben továbbállt Bostonba. Bogáti Péter szavait idézve: „Sokan költöztek Bostonba, e New Yorknál emberibb arcú, de mindenesetre arisztokratikusabb városba. [...] Persze az arisztokratikust nem európai–feudális értelemben kell fölfogni, noha a származás gőgje két-három nemzedék alatt megtermett s kihajtott e polgárvilágban is”.⁴ Mindenképp említést érdemel Prágay János (1811–1851) alezredes, Komárom egyik védője. Ő 1849 végén érkezett az Európa nevű hajó fedélzetén Fornet Kornél (1818–1894) mérnök, korábbi honvéd őrnagy társaságában Liverpool kikötőjéből Bostonba.⁵ Itt a Tremont House nevű fogadóban szálltak meg, ahova a hajón megismert útítársuk, George Price bostoni polgár hívta meg őket mint vendégeit.⁶ A városban közelebbi kapcsolatba kerültek, még mielőtt továbbálltak volna New Yorkba, a helyi notabilitások közül többekkel. Ezek egyike volt Mary Traill Spence Lowell Putnam (1810–1898),⁷ James Russell Lowell (1819–1891), költő, kritikus, szerkesztő és diplomata⁸ idősebb lánytestvére. Mindketten a régi és roppant tekintélyes New England-i famíliaként számon tartott Lowell család⁹ nyolcadik generációjához tartoztak, az 1639-ben a massachusettsi Newburyben otthonra lelő Parcial Lowle-től számolva.¹⁰ Mary Lowell társadalmi köreinek megfelelően házassodott, Samuel Raymond Putnam (1797–1862) salemi kereskedőhöz ment férjhez,¹¹ aki az ugyancsak a New England-i elit soraiba tartozó, előkelő és tehetős, gyökereit a 17. századi koloniális Amerikáig visszavezető család tagja volt. Az ő rokonságába tartozott George Palmer Putnam (1814–1872), aki ekkor már hosszabb ideje könyvek kiadásával foglalkozott. Aligha véletlen, hogy az ő kiadója jelentette meg angolul Prágay és Fornet

3 *Zombori István*: A múlt századi Amerika — magyar szemmel. Ismeretlen kézirat a Kossuth-emigrációból. In: Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1976–1977. Szeged 1977. 358.

4 *Bogáti Péter*: Udvari káplán, Ács Gida úr, kapitányi ranggal. In: Mihelyst gyertyámat eloltom... Bostoni jegyzetek, 1856–1863. Vál. Bogáti Péter. Bp. 1989. 16.

5 *Fornet Kornél*: Amerika rokonszenve a magyar szabadságharcz férfiai iránt. 1848–49. Történelmi Lapok 2. (1893) 7. sz. 68.

6 Uo. 69.

7 *Harrison Ellery – Charles Pickering Bowditch*: The Pickering Genealogy: being an account of the first three generations of Pickering Family of Salem, Mass., and of the descendants of John and Sarah (Burrill) Pickering, of the third generation. Cambridge, 1897. (a továbbiakban: *Ellery, H. –Pickering Bowditch, Ch.: The Pickering Genealogy i. m.*) VII. 435–436.

8 *Martin Duberman*: James Russell Lowell. Boston, 1966; *Edward Wagenknecht*: James Russell Lowell: Portrait of a Many-Sided Man. New York, 1971.

9 *Nina Sankovitch*: The Lowells of Massachusetts. An American Family. New York, 2017.

10 *Delmar Rial Lowell*: The Historic Genealogy of the Lowells of America from 1639 to 1899. Rutland, 1899. 121–122.

11 *Ellery, H. –Pickering Bowditch, Ch.*: The Pickering Genealogy i. m. VII. 434–435.

közös munkáját a magyar forradalomról és szabadságharcról.¹² Prágay azonban nem sokkal később Kubában kezdett gerillaháborúba, és ott 1951-ben meghalt.

A két háború közötti bostoni magyar emigrációból, illetve közvetlenül a világháborút követő évekből illik kiemelni az 1940-től Bostonban élő Kelemen György orvos-professzort. Szerepe azért is fontos, mert az 1950-es évek közepén és végén az újonnan Bostonba érkezett magyarok megsegítésében is aktívnak bizonyult. Scharl Adélt idézve: „Itt Bostonban volt már egy egyszemélyes magyar közösségi erő, úgy hívták, hogy Kelemen György. Tudtommal nem volt olyan ember, akinek ne segített volna”.¹³

A második világháborút közvetlen követő éveket tekintve rajta kívül még Szent-Iványi Sándor (1902–1983) nevét említhetjük. Az unitárius teológus 1946-ban emigrált az Amerikai Egyesült Államokba, és haláláig ott is élt. Jelentőségét mutatja, hogy Kossuth Lajos követően ő volt a második magyar, aki felszólalhatott az amerikai szenátusban. Éveken át Bostonban volt a Jamaica Plain negyed unitárius egyházközségének világi elnöke. Kelemen Györgyhez hasonlóan ő is fontos szerepet játszott az 1956 után Bostonban gyökeret eresztő magyarok megsegítésében, mint az alább részletebben is kiderül majd.

Magyarok Bostonban 1956 után

Az 1956 után Bostonban letelepülő magyaroknak eleinte nem az egyesületalapítás volt a legfontosabb tennivalójuk. Az új otthon megteremtése, a megélhetés biztosítása, a nyelvtanulás, a beilleszkedés voltak természetes módon az elsődleges kihívások számukra. Mégis, egy szervezett keret, egy hivatalos működési forma, tehát egy egyesület életre hívásának bázisát ez alapozta meg, a Bostonban 1956 után megjelenő, a korábbiakhoz képest kétségtelenül nagyobb létszámú magyar emigráció.

Mi hívta életre az egyesületi forma iránti igényt a bostoni magyarság körében? A legtöbben az 1956. évi forradalom és szabadságharc bukását követően fiatal emberként vették útjukat az Amerikai Egyesült Államok felé.¹⁴ Összességében 1956. november 4-e

12 *Johann Prágay* [Prágay János – Fernet Kornél]: *The Hungarian Revolution. Outlines of the prominent circumstances attending the Hungarian struggle for Freedom: together with brief biographical sketches of the leading statesmen and generals who took part in it.* New York, 1850. A kötet (első) magyar nyelvű kiadása: *Prágay János: A magyar forradalom.* Szerk. Tóbiás Krisztián. S. a. r. Katona Csaba. Jegyz.: Hermann Róbert – Katona Csaba. Bev. tan. Csikány Tamás – Katona Csaba. (Tempevölgy Könyvek 23.) Balatonfüred, 2017.

13 *Kurucz Dániel*: *Otthontól az Újhazáig. A Massachusettsi Magyar Egyesület története/History of the Hungarian Society of Massachusetts, Inc., 1964–2014.* Kézirat. 29.

14 A kivándorlásra nézve a teljesség igénye nélkül: *Borbándi Gyula*: *A magyar emigráció életrajza, 1945–1985.* Bp. 1989; *Sós Péter János*: *Magyar exodus. Magyar menekültek Nyugaton, 1956–1959.* Bp. 2005; *Szépfolusi István*: *A legújabb felismerések az 1956/57-es magyar menekülthullámról.* Limes 12. (1998) 1.

után mintegy 200 000 magyar hagyta el hazáját, és menekült először Ausztria irányába, amíg erre mód volt. Az Ausztriába menekült, majd tovább vándorolt magyarok számát illetően az Ausztriában működő Magyar Menekültügyi Segítőszolgálat (Ungarischer Flüchtlingshilfdienst) 1958. évi féléves beszámolója, illetve annak függeléke ad viszonylag pontos képet.¹⁵ 1956. november 12. és 1958. június 30. között a magyarok közül 154 993 fő vándorolt e nyilvántartás szerint tovább nyugatra, közülük a legtöbben az Amerikai Egyesült Államokba, szám szerint 35 240 fő.¹⁶ Európán keresztül érkezett az Egyesült Államokba például a bostoni '56-os magyarok közül Kristóffy Iván, aki előbb német földön, Hannoverben élt, majd onnan továbblépve érkezett meg az óceán túlsó partjára.¹⁷

A mondhatni megszokott útvonal Ausztrián vagy Jugoszlávián keresztül vezetett Amerikába: „Mindenki a New Jersey állambeli Camp Kilmer gyűjtőtáborba érkezett, és onnan legtöbben a foglalkozásuk vagy továbbtanulási lehetőség miatt kerültek Bostonba, ahol üzemekben, nagyobb cégeknél találtak állást ezen a környéken vagy egyetemek vették fel őket. Nagyon kevesen kerültek Magyarországról egyenesen Bostonba, kis csoportjukat eleinte a Lenox Hotelben szállásolták el, míg nem találtak számukra befogadó családot”.¹⁸

Camp Kilmerben a jól képzett magyarok iránt szerencsére komoly érdeklődés mutatkozott amerikai részről. Sok nagy ipari cég, sőt még a szórakoztatóipar képviselői is megjelentek itt, képzett munkaerő után kutatva, nem is hiába.¹⁹ Sajátos érdeklődést jelentett, hogy az International Research Associates cég alkalmazottjai 1957. április 12-én több amerikai akadémiai intézmény bevonásával szemináriumot tartottak New Yorkban, amelynek fő témája a magyar menekültek tudományos vizsgálata volt. Ám e kutatás mögött igazából a CIA állt, „a program fő célja az volt, hogy megfigyeljék a stressz, az elégedetlenség és az elszigeteltség kiváltó okait és hatását egyéneken és csoportokon, valamint az emberek ezekhez való alkalmazkodását és az alkalmazkodás következményeit. A szervezők úgy vélték, hogy a magyar menekültek megjelenése egyedülálló alkalom e jelenségek kutatására. A vizsgálat keretében 1957. január elejétől május végéig 69 szociológiai interjú készült többnyire az Egyesült Államokba érkező magyar menekültek központi táborában, Camp Kilmerben”.²⁰

sz. 113–121. A vonatkozó szakirodalomról is összefoglalót ad: *Hablicsek László – Illés Sándor*: Az 1956-os kivándorlás népességi hatásai. Statisztikai Szemle 83. (2007) 2. sz. 157–172.

15 *Soós Katalin*: 1956-os menekültek a statisztikai adatok tükrében. Levéltári Szemle 52. (2002) 3. sz. 57.

16 Uo. 59.

17 *Andrew Kristóffy*: Iván Kristóffy's Biography. Kézirat. H. n. 2016. okt. 20.

18 *Kurucz D.*: Otthontól az Újhazáig i. m. 2.

19 *Kecskés D. Gusztáv*: Egy humanitárius csoda anatómiája – az 1956-os magyar menekültek nyugati befogadása. Külügyi Szemle 9. (2010) 4. sz. 162.

20 *Kecskés D. Gusztáv*: A „példa nélküli lehetőség”. Bizalmas CIA-cikk az 1956-os magyar menekültek titkosszolgálati felhasználásáról. Betekintő 10. (2016) 2. sz. (http://www.betekinto.hu/2016_2_kecsek, letöltve 2019. jan. 26.)

A fentiek kapcsán egy CIA-dokumentum az alábbiakat rögzítette a magyarokról: „Az a tény, hogy a menekültek fiatalok, tanultak, férfiak és elsődlegesen nem mezőgazdasági tevékenységet végzők voltak, örömmre ad okot, ha arra gondolunk, hogy ez a csoport nemzeti értéket jelent, de egyben kedvező célpontot is a külföldi hírszerzésnek. Az a további tény, hogy a túlnyomórészt városi csoport egy kis mezőgazdasági ország teljes népességének körülbelül 1 százalékát tette ki, azt kell, hogy jelentse, hogy nemcsak minden kereskedelmi és ipari ágazat, de minden jelentősebb vállalat képviselteti magát az Egyesült Államokba érkezett csoportnál.”²¹

Az Amerikában letelepedő magyarok világosan érzékelhették, hogy a levert forradalom emléke előtt magas szinten tisztelig az amerikai politika és a közvélemény. John A. Notte, Rhode Island kormányzója például 1961. október 23-át a Magyar Szabadságharcosok Napjává (National Hungarian Freedom Fighters Day) kiáltotta ki.²² Ebben persze része volt annak is, hogy a NATO vezető erejeként az Amerikai Egyesült Államok kiváló propagandalehetőséget is látott a szovjet blokk országaiból érkező menekültek befogadásában.²³

Az erkölcsi támogatáson kívül gyakorlatiban is volt részük azoknak, akik tovább akartak tanulni. Ez meglehetősen megterhelte az Egyesült Államok költségvetését: csak a magyar egyetemisták továbbtanulására mintegy 30 millió dollárt költött az ország.²⁴

A megszorított létszámú bostoni magyarság körében, a kezdeti nehézségek leküzdése, a beilleszkedés megtörténte után rövidesen fokozottan jelentkezett az igény az idegenbe szakadt magyar közösséget összetartó szervezett keretek megteremtése iránt. Draskóczy Pál így fogalmazott a lényegében még szervezetlen, inkább egyéni kezdeményezésekre épülő kezdetek kapcsán: „Szükségzerű volt a közösségépítés, mert annyira el voltunk veszve az amerikai tengerben, hogy kellett egy sziget. Ennek megteremtését már mi kezdtük el, de nem ment volna olyan gördülékenyen, ha nem lettek volna segítőkész magyarok, mint Kelemen György, vagy Scharl Adél és persze a Danó család. Azt is mondhatjuk, hogy ők voltak az előőrseink. Kezdetben kötetlen

21 Guy E. Coriden: Report on Hungarian Refugees. National Archives and Records Administration. Record Group 263: Records of the Central Intelligence Agency, 1894–2002, series: Articles from „Studies in Intelligence”, 1955–1992. File Unit: Winter 1958: 15-2-1. Az irat a CIA honlapján is elérhető (https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/kent-csi/vol2no1/html/v02i1a07p_0001.htm, letöltve 2019. jan. 26. Magyarul közli: *Kecsksés D. G.*: A „példa nélküli lehetőség” i. m.

22 Massachusettsi Magyar Egyesület Irattára (a továbbiakban: MMEI). John A. Notte, Rhode Island kormányzójának kiáltványa. H. é. n. [1961 októbere]. A különböző, alábbiakban meghivatkozott dokumentumok és kéziratok a Massachusettsi Magyar Egyesület saját kezelésében levő Irattárában találhatóak. Az Irattárban 2014 nyarán volt lehetőségem kutatni, amikor egy hónapot tölthettem Bostonban és Hinghamben. A dokumentumoknak külön jelezte nincs, így ezek esetében az alábbiakban csak arra utalok, hogy azok ott találhatóak (KC).

23 *Kecsksés D. G.*: Egy humanitárius csoda i. m. 162.

24 Uo. 159.

összejöveteleket tartottunk valahol Boston központjában egy ház második emeletén. Az valami klubhelyésszerű volt, de meg nem mondom, hogy ki bérelte nekünk”.²⁵

Vagyis az idegenbe szakadt magyarság képviselői, teljesen érthető módon, keresték egymás társaságát az új hazában. Az egymásra találás nem okozott nagy nehézséget, baráti alapon, a kölcsönös szimpátia, a sorsközösség jegyében kezdtek összejárni kisebb-nagyobb csoportokban, több-kevesebb rendszerességgel. Ilyesmire korábban is volt példa a néhány bostoni magyar körében, de ez kevésnek bizonyult ahhoz, hogy valamivel szervezettebbé tegyék alkalmi összejöveteleiket, a korábbi években tartalmasabb magyar közösségi élet nem igazán bontakozott ki Bostonban. Ismét Scharl Adélt idézve: „Hogy őszinte legyek, ’56-ig az ulti kártyapartikon és a közös vacsorákon kívül a legtöbb, amit az Egyesület ősenek számító mag tett, hogy – azt hiszem, remélem – szűk körben megemlékeztek a nemzeti ünnepekről. Később, ’56–’57-ben segítették letelepedni az újonnan érkezőket”.²⁶

Emellett az is bizonyosnak mondható, hogy a menekülteket hivatalból segítő International Rescue Committee valamilyen szinten részt vett az egyesületi forma alapjainak megvetésében, olyan értelemben legalábbis, hogy segítette a magyar közösség szervezeti kereteinek megszilárdulását. A bizottság bostoni részlegét Paul Lawrence elnök vezette, titkárát pedig Esmie Brooksnak hívták. Ők béreltek a Tremont Streeten egy kisebb lakást, ahol a bostoni magyarok összejárhattak, ismerkedhettek, különféle közös programokat szervezhettek.

A már említett Szent-Iványi Sándor afféle vezetője volt a hivatalos kereteket még nem kapó egyesületi „elődszervezet”-nek. Szabó Éva emlékezését idézve: „Bár jogszerűen még nem öltöttünk testet, a ’60-as évek elején már szinte hivatalosan működtünk és már nem csak ugyanazok jöttek, hanem sok új arcot is láttunk, ami jelezte, hogy hírünk ment ezen a vidéken”.²⁷ A Tremont Street-i összejövetelek tehát rövidesen ismertté váltak a bostoni magyarság többsége körében, ezen túl pedig érezhetően vonzerőt is gyakoroltak a magyarok irányába.

Ezzel párhuzamosan a Tremont Street-en fokozatosan formálódó közösség mellett egy másik magyar mag is összejárt. Ennek tagjai a különféle nemzetek közösségeinek állandó teret adó bostoni International Institute-ban (Commonwealth Avenue 287.) találkoztak rendszeresen. Itt azonban saját helyiség híján osztozni kényszerültek a többi nemzetiséggel.

Végezetül szólni kell egy harmadik vonalról is, hiszen Bostonban működött az 1950-es években a Magyar Központ (Hungarian Center) a Washington Street 872. szám alatt.

²⁵ Kurucz D.: Otthontól az Új hazáig i. m. 57.

²⁶ Uo. 74.

²⁷ Uo. 74–75.

Ez volt talán a leghszervezettebb közösség. Ennek biztos jele, hogy 1959. január 17-ére a tagságot „évi rendes vezetőség-választó közgyűlésre” hívták össze, ami világosan mutatja, hogy a működési forma hivatalosabb kereteket öltött. Ekkor az a javaslat hangzott el, hogy a vezetőség elnökből, két alelnökből, pénztárosból, titkárból és hét további vezetőségi tagból álljon (alapszabály IV. szakasz első bekezdésének módosítása ennek megfelelően).

Érdemes szó szerint idézni a szöveget: „Ezen a közgyűlésen el kell dőlnie, hogy a bostoni és környékbeli magyarság fenn kívánja-e tartani egyetlen kulturális, társadalmi egyesületét és egyetlen érdekképviselői szervét”.²⁸ A fenti idézet egyértelműen amellett szól, hogy valamilyen egyesületi forma legalább csírájában már évek óta létezett az 1950-es évek végén.

Látnivaló tehát, hogy több csomópont körül tömörültek, formálódtak mind nagyobb igénnyel magyar közösségek Bostonban. Kibontakozó és kereteikben megszilárduló, ismétlődő programjaik sorában lassan kezdett hagyománnyá nemesedni a két magyar forradalom, március 15-e és október 23-a megünneplése. Ezek már a baráti beszélgetéseken, kártyapartikon, énekléseken, közös vacsorákon túlmutató tartalmasabb programok voltak, másfelől mindez nyitás is volt a külvilági irányába.

Helyileg pedig végül az International Institute vált a magyarság szerzett összejövetelének a fészkévé a Tremont Street helyett, amelyet Fülöp Judit emlékezete szerint az 1950-es évek végéig látogattak a magyarok: „Körülbelül ’57–’59-ig lehetett meg az a lakás (Tremont Street), akkor megszűnt a saját kis rejtekhelyünk, a bulizós korszak véget ért. Azután mind a két társaság az International House-ba »kényszerült«.”²⁹

Ahhoz, hogy megalakuljon az Egyesület, a fent említettek mellett is több tényező együtthatására volt szükség. 1959-ben Szent-Iványi Sándor lemondott az „elődszervezet” vezetéséről, a helyébe a jogász végzettségű Szabó József lépett, Danó Sándor és Bene Attila hathatós támogatásával. Szabó, aki addigra letette Amerikában a különbözeti vizsgákat (Bar Examination), pontosan kidolgozta a létrehozandó Egyesület alapszabályait. Mint kiderült, olyannyira jól, hogy azt egyből elfogadták, az Egyesület megkezdhette működését.³⁰

Végezetül egy kevésbé magasztosnak ható, praktikus szempontot is meg kell említeni. Az egyesületi forma lehetővé tette az adómentes működést.³¹ Szabó Éva ezt így fogalmazta meg: „Azért kezdtünk hivatalosan, immáron a hatóságoknál is bejegyezve működni, hogy adómentesek lehessünk! [...] Ha nem kényszerültünk volna rá, azt hiszem még évekig folytatódott volna az a szervezetlenség”.³²

28 MMEI. A Magyar Központ meghívója a tagságnak. Boston, 1959. januárja.

29 Kurucz D.: Otthontól az Újhazáig i. m. 77.

30 Uo. 78.

31 Uo. 79.

32 Uo. 79.

Az Egyesület létrejötte

A formálódó igénnyel párosuló mind határozottabb szándék, amely gyakorlati cselekvésre ösztönözte Boston magyarságát, érzékletesen ragadható meg egy dátum nélküli körlevél – amelyet Danó Sándor jegyzett – révén. Ez vetette fel egy egyesület alapításának gondolatát: „Joggal reménykedhetünk egy olyan nagyszerű változásban, amely egy eredményekben számottevő és sikerekben gazdag »Magyar Egyesület« életre hívásához vezet. Szándékosan említtem a magyar egyesületi nevet, mert ez a gyakorlatban itt Bostonban nem létezik. De meg vagyok győződve, hogy egy ideális magyar egyesület gondolata ott él minden honfitársam lelkében elrejtve és sokszor csodálkozva teszi fel a kérdést önmagának és barátainak, hogy miért is nincs a valóságban? Kedves Magyar Testvérem; ennek az írásnak többek között az is a célja, hogy rávilágítsak, miként lehetne ezt a magyar egyesületet megvalósítani. Ennek az egyesületnek pedig az önzetlen, komoly, felelősségteljes és a mindnyájunk által közösen, de szívesen vállalt munka az alapja. [...] Ha valahol alakulhat egy jó nevű magyar egyesület, úgy az itt Bostonban alakulhat. Minden túlzás nélkül állíthatom, hogy itt, Bostonban és környékén telepedett le Amerika emigrációs magyarságának tudományos, művészi, valamint műszaki képviselőjének számottevő része”.³³

Végül épp a forradalom évfordulóján, 1964. október 23-án alakult meg a Hungarian Society of Boston, magyar nevén a Bostoni Magyar Egyesület. Az egyesületté válás jelentőségét nem véletlen emelte ki Beérné Csató Márta: „Bár az is igaz, hogy sok helyen el sem jutnak odáig, hogy egyáltalán egyesületet építsenek. Talán ahol van, az mind az ’56-osoknak köszönhető”.³⁴

Az első elnök a fent idézett levelet jegyző Danó Sándor lett, aki már korábban is vezéralakja, „lelke” volt a magyar összefogóteleknek. Vele az élen 11 fős vezetőség kezdte meg működését, köztük pénztáros és titkár is.³⁵ Farkas Imre így emlékezett erre: „Tizenegy tagú vezetőséget választottunk, elnököt, pénztárost, titkárt – és attól kezdve évente jelentést kellett küldeni tevékenységünkről a megfelelő közigazgatási irodának”.³⁶ A megalakulást követően egy új irányvonalról kell beszélni: az addig mind élesebb kontúrokkal formálódó közösségi élet kapott immár hivatalos kereteket, most viszont ezt kellett oly módon megtölteni tartalommal, hogy a korábbi értékek megőrzése mellett valami többet is tudjanak kínálni. Mindezt pedig szabályozott, kötelezettségekkel járó működés, *modus vivendi* szerint.

33 MMEI. Danó Sándor körlevele a bostoni magyarokhoz. H. é. n. [1960-as évek első fele].

34 Kurucz D.: *Öthontól az Újhazáig* i. m. 87.

35 Uo. 78.

36 Uo. 52.

A szobor felállítása: előkészületek

A szobor felállításának ötlete az 1980-as évek elején vetődött fel először, akkor, amikor az Egyesület már szűk húsz éve működött. A forradalom 25. évfordulóját az Egyesület 1981-ben a Faneuil Hallban és a Park Plaza Hotelben ünnepelte meg, arra törekedve, hogy méltó keretek között kerüljön sor a megemlékezésre. Az egyházi szertartásokat Humberto Sousa Madeiros bíboros, Boston portugál származású püspöke és Varsányi Vilmos, a Rhode Island-i Providence-ben élő pápai vikárius celebrálta, az amerikai himnuszt Jan Mulin, a Stanisław Moniuszko Musical Society vezetője énekelte el. Az ünnepi beszédet Edward J. King, Massachusetts kormányzója mondta, majd Pásztor László, az Amerikai Magyarok Országos Szövetsége/National Federation of American Hungarians (AMOSZ) végrehajtó bizottságának elnöke beszélt, végül a Rab Nemzetek („Captive Nations”) és más nemzeti testületek képviselői jutottak szóhoz.³⁷

A résztvevők névsora magában sokat elmond arról, hogy meglehetősen széles körű érdeklődés övezte Bostonban a magyar forradalom emlékét negyed évszázad távlatából. Ekkor érlelődött meg végleg az elhatározás, hogy a 30. évfordulót az Egyesület egy emlékmű felállításával ünnepelje meg. Először az a gondolat merült fel – Hidy Rozália egy kolozsvári útját követően –, hogy kopjafát állítsanak fel, de ez nem nyerte el a többség tetszését.³⁸ Végül egy szobor felállításáról született döntés, vállalva a kivitelezés nehézségeit.

Az elhatározást rövideken követték a tettek, és megkezdődött az adakozás a felállítandó szoborra. 1983. január 23-án a vezetőségi ülésen napirendi pont volt az ún. Szoborbizottság felállítása. Ekkorra már a szoborra összesen 9300 dollár gyűlt össze adakozások révén, amelyből lejtettek költségek (példának okáért a Park Plazában tartott vacsoráé), így maradt meg 5524,60 dollár, amiből 5000 dollárt speciális, zárt számlára helyeztek, ahol kamatozott további 460 dollárt. A Colonnade Hotelben tartott rendezvényen további 2400 dollárt sikerült összegyűjteni, tombola stb. révén. Az ezekről tájékoztató, Masszi Lajos elnök által jegyzett levélből másolatot az alábbiak kaptak (véltetően mint vezetőségi tagok, bár ez nem derül ki egyértelműen): Bene Gabriella, Csóka Jenő, Fülöp Károly, Jakobovits Tamás, Hidy Rozália (Rosie), Papp Miklós, Serényi Péter, Székely András, Toldalagi Marianne és Várnay Tibor.³⁹

A Szoborbizottság 1983-ban végül valóban létrejött, mégpedig az Egyesület egyik legtekintélyesebb tagja, Kristóffy Iván irányításával. Alapvető feladata a leendő szobor elkészülésével kapcsolatos mindennemű tevékenység koordinálása volt, így például az adományok gyűjtése, illetve a művészeti pályázat kiírása is. Kristóffy Ivánon kívül

37 MMEI. Az Egyesület meghívója az 1956. évi forradalom 25. évfordulójáról megemlékező ünnepségre. H. é. n. [1981 októberé].

38 Kurucz D.: Otthontól az Új hazáig i. m. 107.

39 MMEI. Masszi Lajos elnök levele Kristóffy Ivánnak. Milford, 1983. jan. 31.

a bizottság tagja lett Csóka Jenő, Fülöp Judit, Hidy Rozália, Jakobovits Tamásné, Masszi Lajos, Papp L. Miklós, Reiszner László, Toldalagi Marianne, Farkas Lilly, Farkas Imre, Krúdy Sarolta és Bene Gabriella.⁴⁰

Miközben azonban az Egyesület történetének legnagyobb szabású kezdeményezése sikeresen haladt a megvalósulás felé, ezzel párhuzamosan legsúlyosabb válsága bontakozott ki: egy tisztújítást követően Masszi Lajos leköszönő elnök, illetve a hivatali utódja, Bene Gabriella vezetése felek között mind súlyosabb ellentét alakult ki, amely végül perbe torkollott.⁴¹ E helyt nincs mód részletezni az elhúzódó, terméketlen torzskodást. 1983. október 23-án a zavaros időszak úgy ért zárult le, hogy Bene Gabriella újráválasztásának szabályos voltához immár nem férhetett semmilyen kétség, ezzel az Egyesület történetének legsúlyosabb válsága véget ért.

E terméketlen és megosztó viszálykodás ellenére a szobor költségeit célzó pénzgyűjtés folyamata nem szakadt meg. Hatékonynak bizonyult Kristóffy Iván, a Szoborbizottság elnöke érvelése: „Akkor már 10 000 napja voltunk itt, így azt mondtam, hogy mindenki adja legalább egy napi keresetét a 10 000-ból, mióta a szabad világban él és – képzelje – mindenki adott!”⁴² Balogh Károly pedig kollégáit, az amerikai orvostársadalom jeles képviselőit szólította meg sikerrel.⁴³

Ekkorra már a Szoborbizottság magáénak tudhatta a Liberty Square Park Association, egy tehetős, lokálpatrióta érzületekkel felvértezett üzletemberekből álló társaság hathatós támogatását, az élén annak vezetőjével, Sargent Collierrel,⁴⁴ aki egy nagyon komoly háttértanulmányt⁴⁵ is készítettett, amely a tér történelmi múltjáról szólt. Ő és Devens H. Hamlen voltak a kivitelezés legnagyobb támogatói – nem „csak” erkölcsileg.⁴⁶ A munkát a Liberty Square-en működő üzletek vezetői megrendelték. A szobor ügye mellé állt az Edward Ingersoll Browne Fund, amely a Liberty Square Park

40 Kurucz D.: Otthontól az Újhazáig, i. m. 43.

41 Az egyesületi vizállyal kapcsolatos sajátos irodalmi emlékekre nézve: *Katona Csaba*: Bostoni balladák, avagy két kései paszkvillus egy egyesületi tisztújításról. In: Doromb. Közköltészeti tanulmányok, 5. Szerk. Csörsz Rumen István. Bp. 2017. 359–376.; *Katona Csaba*: A Massachusettsi Magyar Egyesület belviszályának egy verses emléke 1983-ból. ArchivNet 17. (2017) 2. (<http://www.archivnet.hu/a-massachusettsi-magyar-egyesulet-belviszalyanak-egy-verses-emleke-1983-bol>, letöltve 2019. jan. 26.

42 Kurucz D.: Otthontól az Újhazáig i. m. 109.

43 MMEI. Egy kis magyar közösség nagy vállalkozása. A Szoborbizottság sajtótájékoztatójának sajtóanyaga. H. é. n. [1986 októbere]. 2.

44 MMEI. *Shiela Heinrich*: Angels of Vision: Spatial and Temporal Approaches to the Hungarian Revolution Memorial in Liberty Square. Boston, 1990. Kézirat. (a továbbiakban: *Heinrich, Sh.*: Angels of Vision, i. m.) 7.

45 MMEI. *Leslie Larson*: Liberty Square, Boston: Historical Events and Development. 1986. augusztus 1. Kézirat.

46 Hungarian Revolution Memorial. (http://www.waymarking.com/waymarks/WM78A6_Hungarian_Revolution_Memorial__Boston_MA, letöltve 2019. jan. 26.

Associationnel együtt a legnagyobb támogatója lett a kivitelezésnek.⁴⁷ 1984. május 18-án először fogadta az Egyesület képviselőit a Boston Art Commission (Boston város művészeti tanácsa) vezetője, Mary Shannon is az emlékmű tárgyában, aki nemhogy nem bizonyult elutasítónak, hanem egyenesen támogatta az elképzelést.⁴⁸ Rövidesen a Boston Landmarks Commission támogatását is sikerült elnyerni.⁴⁹

Az 1984. év végére mintegy 16 000 dollár jött össze különböző magánadományokból, valamint az *In the Spirit of '56, For the Spirit of '56* szellemében, '56 szelleméért címmel megrendezett jótékonysági koncert bevételeiből.⁵⁰ Fontos rámutatni arra, hogy az adakozók között korántsem csak magyarok szerepeltek, hiszen a céllal sokan egyetértettek az amerikaiak közül is. Leslie Simons nevét például mindenképp ki kell emelni a pénzügyi segítségen messze túlmutató tevékenysége okán.⁵¹ Az adományok 26 (más források szerint 23)⁵² államból érkeztek a szoborra, emellett Kanada több tartományából is jött pénz a megvalósításra,⁵³ de érkezett adomány Grönlandról és Szaúd-Arábiából is.⁵⁴ De jellemző példa volt, hogy Farkas Imre főnöke, aki elégedett volt beosztottja szorgos munkájával, egymaga ötezer dollárral járult hozzá a felhívást követően a szobor felállításához.⁵⁵

1985. június 25-én Brookline-ban ülésezett a Bene Gabriella által elnökölt vezetőség, ekkor elhangzott, hogy a Szoboralap működésére már 16 018,26 dollár gyűlt össze.⁵⁶

A fent hosszan vázolt válság ellenére a szobrot 1986-ban sikerült felállítani. Amint már esett róla szó, még a 25. évfordulón, 1981-ben felvetődött ötlet kivitelezését '83-tól a Szoborbizottság irányította: Serényi Péter, Kristóffy Iván, Csóka Jenő, Fülöp Judit, Hidy Rozália, Jakobovits Margit, Masszi Lajos, Papp L. Miklós, Reiszner László, Toldalagi Marianne, Farkas Lilly, Farkas Imre, Krúy Sarolta és Coburn Bene Gabriella. Ők tartották kézben a pályázatok sorsát is, amelyek közül első körben nyolcat választottak ki. Serényi Pétert, a Northeastern University Művészettörténeti tanszékének professzorát Kristóffy Iván beszélt rá, hogy vállalja el annak a bizottságnak a vezetését, amelyik ezek közül kiválasztja a győztest.⁵⁷ 1985 novemberében döntöttek is, hogy ki készítheti el az emlékművet.⁵⁸

47 MMEI. To commemorate those who never surrendered. Az 1986. évi szoborátadás programja. H. é. n. [1986 októbere]. 9.

48 *Heinrich, Sh.*: Angels of Vision i. m. 11–12.

49 To commemorate, i. m. 9.

50 *Kurucz D.*: Otthontól az Új hazáig i. m. 43.

51 Uo. 43.

52 Egy kis magyar i. m. 1.

53 To commemorate i. m. 9.

54 Egy kis magyar i. m. 1.

55 *Kurucz D.*: Otthontól az Új hazáig i. m. 109.

56 MMEI. Jegyzőkönyv vezetőségi ülésről. H. n. [Brookline], 1985. jún. 25.

57 *Heinrich, Sh.*: Angels of Vision i. m. 12.

58 To commemorate i. m. 9.

A végső győztes pedig Hollósy György (Gyuri Hollósy) németországi születésű, kansasi illetőségű, ám magyar származású szobrász *Aspiration for Liberty/Törekvés a szabadságra* című alkotása lett. A szobor pontos leírása alább olvasható: „A szobor gránit alapon álló, 4 ½ méter magas bronz emlékmű. Alsó tömbje a fejekre és arcokra nehezedő kövekkel az elnyomást szimbolizálja. Ebből a tömbből férfialak nő ki, magasra tartva a lyukas zászlót. A zászló fölé magasodó nőalak az ország jelképe, kinyújtott karjaiban kisgyermek: a jövő és remény szimbóluma”.⁵⁹

Hollósy György ekkor a lindsborgi Bethany College tanára volt,⁶⁰ szülei a második világháború után telepedtek át előbb Németországba, onnan pedig 1955-ben az Egyesült Államokba, közelebbről Clevelandbe. A szobrász nem csupán munkának tekintette a szobor elkészítését, hanem átérezte az abban rejlő küldetést is. Elkötelezettségét az alapozta meg, hogy édesapja, Hollósy Ervin, a clevelandi magyarság egyik legaktívabb képviselője volt, aki az 1956 utáni emigráció segélyezésében is részt vett.⁶¹ A szobor pályázata névtelenül nyert, majd három modellt követően a művész elkészítette a makettet is.⁶²

A hely, amelyet kiválasztottak a mű számára, mint már volt róla szó, Boston belvárosának frekvenciált helyszíne, a Liberty Square (Szabadság tér) lett. A tér nevének eredete a 18. századhoz kötődik, 1765. augusztus 14-éig itt magasodott a brit vámhivatal (stamp office vagy tax office) épülete, amit a függetlenségi lázban égő bostoniak azért romboltak le, hogy kifejezzék tiltakozásukat az új vámok életbe léptetése ellen, ezt az eseményt pedig az amerikai függetlenségi háború egyik előzményeként értékelték utóbb.⁶³ A tér jelenlegi nevét 1793. január 24-én kapta meg, amikor pedig itt ünnepelték a bostoniak – egyebek mellett 21 ágyúlövessel – a franciaországi forradalmi eseményeket.⁶⁴ Méltó helyre került tehát a magyar forradalom évfordulóján az emlékmű, egyaránt visszautalva az amerikai, a francia és a magyar szabadságért egykor folytatott küzdelmekre.

A szobron emléktábla idézi fel John F. Kennedy elnöknek azt a beszédét, amit New York-ban, a Hunter College-ben 1960-ban még fiatal szenátorként mondott: „October 23, 1956 is a day that will live forever in the annals of free men and nations. It was a day of courage, conscience and triumph. No other day since history began has shown more clearly the eternal unquenchability of man's desire to be free, whatever the odds against success, whatever the sacrifice required”.⁶⁵ Vagyis: „1956. október 23-a egy olyan nap, mely örökre be van írva a szabad emberek és nemzetek krónikájába. A bátorság, a lelkiismeret és a diadal napja volt. Nem volt még egy olyan nap a történelem kezdete óta,

59 Egy kis magyar i. m. 1.

60 To commemorate i. m. 10.

61 Kurucz D.: Otthontól az Újhazáig i. m. 106.

62 Heinrich, Sh.: Angels of Vision i. m. 12.

63 Uo. 8–9.

64 Hungarian Revolution Memorial i. m.

65 To commemorate i. m. 7.

mely világosabban szemléltetné az ember örökké olthatatlan szabadságszomját, legyen bármennyire is csekély esély a sikerre, követeljen az bármennyi áldozatot is”.⁶⁶

Ennek a Kennedy-idézetnek azért volt kiemelt jelentősége, mert csak olyan szöveg kerülhetett ide, ami megfelelt a korabeli „politikai korrektség” ismérveinek, azaz nem lehetett túlzottan sértő a Szovjetunió felé. Farkas Lilly szavaival élve az alábbiak történtek: „Sok harc volt a várossal a szobor talapzatán található felírás kapcsán. Nem engedték saját szavainkkal megfogalmazni a kommunizmus bűneit, akkor még a szovjetek nagyhatalom voltak, nem lehetett róluk akármit egy emléktáblára írni... Nem tartották politikailag megfelelőnek, hogy bronzlapon nyilvánítsuk a szoborhoz fűzött saját gondolatainkat. De találtam egy idézetet John F. Kennedy beszédéből, amit a forradalom első évfordulóján mondott, és ezt Bostonnak jóvá kellett hagynia”.⁶⁷

Valóban, Mary Shannon, a Boston Arts Commission vezetője jelezte, hogy a szovjet elnyomók „direktben” nem szerepelhetnek semmilyen feliraton, kerülendő a diplomáciai botrányokat.⁶⁸ Az emlékmű talapzatát díszítő ajánlás kapcsolja össze Kennedy gondolatát és a szobor reményre utaló üzenetét: „To commemorate those who never surrendered. Hungary, October 1956.” A Kennedy-idézet minden érintett számára elfogadható volt.⁶⁹

Az 1986. évi átadás sajátos körülmények között ment végbe, mert a szobrász, valamint felesége, Marjorie Carhart és három asszisztense csak két nappal az ünnepélyes átadás előtt érkeztek meg, és kezdtek neki a mintegy 300 darabból álló bronzszobor összerakásának.⁷⁰ A megfeszített munka a hűvös őszi éjszakában reflektorfénynél is folyt, ráadásul nem készült el minden darabja, így például a zászlót egy igazi zászlóval, mégpedig 1956-os lyukas zászlóval helyettesítették. Sőt az egyik szoboralak által tartott csecsemőt, mivel nem bírta volna el a szeles időben az ideiglenesen összerakott szobor a súlyt, szintén helyettesítették, de ez szerencsére nem volt feltűnő.⁷¹ Székely Benedek szavai eleven erővel idézik fel a történeteket: „Szegény Hollósy Gyuri és persze szegény mindnyájan. Több napon át rakosgattuk össze a több mint kétszáz fémdarabot”.⁷²

A munka mellett szerencsére arra is volt idő, hogy az Egyesület és a Liberty Square Park Associates szervezésében sor kerüljön egy fogadásra a bostoni Batterymarch Streeten, ahol a meghívottaknak módjuk volt találkozni a művésszel 1986. október 24-én.⁷³

66 Kurucz D.: Otthontól az Új hazáig i. m. 106.

67 Uo. 109.

68 Heinrich, Sh.: Angels of Vision i. m. 12.

69 Uo. 9.

70 Uo. 13.

71 Kurucz D.: Otthontól az Új hazáig i. m. 111.

72 Uo. 112.

73 MMEI. Meghívó a Massachusettsi Magyar Egyesület és a Liberty Square Park Association 1986. október 24-i pezsgős fogadására. H. n. [Boston], 1986. október 15.

1986: az első átadás

1986. október 26-án, vasárnap jött el az átadás napja. A program méltó volt az emlékmű rangjához és a forradalom 30. évfordulójához egyaránt. A nagyszabású rendezvény első részének a közelben levő történelmi Faneuil Hall adott otthont, ahol először az amerikai himnusz hangzott el, amelyet a New England Conservatory kamarakórusa énekelt David W. Hodgkins vezetésével. Ezután az Egyesület részéről Farkas Imre tartott előadást arról, hogyan jelent meg az amerikai sajtóban az 1956. évi magyarországi forradalmi események híre. Farkas Imre után ismét a kamarakórus következett, amelyik Bárdos Lajos Szeresd Hazádat! című, Reviczky Gyula versére írt zeneművét tolmácsolta a közönségnek. Utána Massachusetts állam kormányzójának, Michael S. Dukakisnak, a Demokrata Párt 1988. évi elnökjelöltjének a felesége, Kitty Dukakis (Dickson) mondott beszédet, amit a kamarakórus előadása (Kodály Zoltán Felszállott a páva című műve) követett.⁷⁴

A tényleges átadás, a leleplezés helyszíne természetesen a Liberty Square volt. Itt először az elnök mondott köszöntőt az Egyesület részéről, majd a leleplezést követően a kamarakórus és a jelenlevők a magyar Himnusz énekelték el. A Himnusz után William I. Varsányi atya imája következett, majd Hollósy György, az alkotó szavait követően Boston város polgármestere, Raymond L. Flynn tartott beszédet. Utána Pongrátz Gergely, a Corvin Köz legendás parancsnokának emlékeztetését hallgathatta meg az ünneplő közönség, végül pedig a Szoborbizottság vezetője, Kristóffy Iván szavai hangzottak el, mielőtt a virágokat és koszorúkat elhelyezték volna a szobor talapzatán.⁷⁵

Michael S. Dukakis említésekor még egy dolgot fontos felidézni. Ő ekkortájt az Amerikai Egyesült Államok egyik legtekintélyesebb politikusa volt Massachusetts kormányzójaként (először 1975 és 1979, majd 1983 és 1991 között töltötte be ezt a posztot), nem véletlen, hogy 1988-ban ő volt idősebb George Bush ellenfele az elnökválasztáson. A görög származású politikus magyar forradalom iránti elkötelezettségét az is mutatja, hogy 1986-ban kormányzói proklamációt adott ki a forradalomra emlékezve, 1986. október 23-át a Magyar Szabadságharcosok Napjává (National Hungarian Freedom Fighters Day) kiáltva ki.⁷⁶ Mint már korábban láthattuk, ez nem volt szokatlan kezdeményezés, hiszen hasonló módon járt el 1961-ben John A. Notte Rhode Island kormányzójaként, ám mégis jelentős gesztusnak tekinthető.

A szobor átadásával a bostoni magyar közösség látványos és maradandó formában tudott megemlékezni 1956 hőseiről, ám rövidesen csalódottan vették tudomásul, hogy az alkotást átmenetileg el kell távolítani helyéről a Liberty Square felújítása okán. Ám épp

⁷⁴ To commemorate i. m. 4.

⁷⁵ Uo. 4.

⁷⁶ MMEI. Michael Stanley Dukakis, Massachusetts kormányzójának kiáltványa. H. é. n. [1986 októbere].

ez a szerencsétlennek tűnő tényező tette lehetővé, hogy a szobor – statikus problémáit kiküszöbölve és teljességében – épp a változás évében, 1989-ben kerüljön ismét a helyére egy második felavatás keretében. Bornemisza Éva szavai világítják meg, hogy mekkora jelentősége volt az emlékmű átadásának az Egyesület életében: „A szobor létezése után ugyanis nagyon fellendült az egyesületi élet. Tulajdonképpen a szobor tervezőbizottság megalakulása volt a vízválasztó”.⁷⁷

1989 a változás évének bizonyult minden tekintetben, mert a magyarországi demokratikus ellenzék olyan személyiségeinek bostoni látogatását eredményezte, mint például Demszky Gábor, Fodor Gábor, Hankiss Elemér, Kemény István, Kornai János, Magyar Bálint, Orbán Viktor, Rácz Sándor, Stumpf István. Emellett Csehszlovákiából Duray Miklós író, aki mellett korábban kiállt az Egyesület, vagy Romániából (Erdélyből) Markó Béla és Toró T. Tibor, a Romániai Magyarok Demokratikus Szövetsége vezető politikusai látogattak Bostonba.⁷⁸

1989: a második átadás

Szimbolikusnak is tekinthető tehát, hogy épp 1989-ben került véglegesen a helyére a magyar szabadságharc emlékműve is. Ez év május 7-én az alábbi program szerint avatták fel ismét a Liberty Square-en álló szobrot a délután 14:00 órakor kezdődő ünnepség keretében. Először Sargent Collier, a Liberty Square Park Associates elnöke bemutatta a vendégeket, majd történeti áttekintést adott. Ezt követően a Spectrum Singers elénekelte a francia himnusz, a Marseillaise-t. A magyar Himnusz is ők énekeltek el, majd Raymond R. Flynn, Boston polgármestere, illetve az Egyesület nevében Gereben István, az Amerikai Magyar Szabadságharcos Szövetség társelnöke beszélt. Hollósy György, a művész is felszólalt, majd a szobor leleplezését követően John Kerry szenátor mondott beszédet. A Szoborbizottság nevében Kristóffy Iván és Jakobovits Margit szólt az ünneplő tömeghez. Az emlékművet Devens H. Hamlen és Raymond L. Flynn polgármester adták át, míg Sargent Collier és Clinton Ross pénztáros vették át a Liberty Square Park Associates nevében. Végül Kristóffy Iván és Jakobovits Margit megkoszorúzták az emlékművet, zárásként pedig az America the Beautiful hangzott el.⁷⁹

A „drámai szobor,” ahogy a Boston Globe írta, új, egyszerűbb talapzatot kapott. Az emlékmű ma is a Liberty Square-en áll, meghatározó eleme Boston belvárosának. A szobor kisebb, bronz másolata pedig Budapesten a Nemzeti Múzeumban található. A szobor máig a bostoni október 23-i ünnepség kiemelt színhelye.

⁷⁷ Kurucz D.: Otthontól az Új hazáig i. m. 88.

⁷⁸ Uo. 54.

⁷⁹ MMEI. A Liberty Square-en álló emlékmű átadásának programja. H. n., 1989. máj. 7.

Hogyan lehet összegezni az tanulmányom elején feltett kérdésekre a választ? A Bostonban új hazát kereső magyarság képviselői keresték a lehetőséget arra, hogy kettős identitásuk magyar felét kifelé is reprezentálni tudják, egyúttal pedig őrizték a forradalom emlékét. Erre legalkalmasabbnak egy köztéri emlékmű bizonyult, amely mindenki számára érthetően, a beszélt nyelvektől függetlenül fejezi ki üzenetét. Ehhez megtalálták azt a helyszínt, amely fizikai és szimbolikus téren is a legmegfelelőbb volt: a Liberty Square-t, amelynek neve, hagyományai teljes mértékig illeszkedtek a felállítandó szobor eszmeiségéhez. Az, hogy elnyerték Boston város és Massachusetts állam támogatását, hogy a helyszín kiválasztását támogatták, világosan jelzi, hogy kezdeményezésük illeszkedett az amerikai értékrendhez, szabadságfelfogáshoz. Az pedig, hogy tehetős üzletemberek, a New Englandben hagyományosan erős civil szféra, a polgárság is melléjük állt, szintén erre utal. Valamint arra is, hogy az 1956-os magyar forradalom nemzeti függetlenségi jellege mellett az egyetemes szabadságjogokért folyó harcként jelent meg az amerikaiak szemében. A szerencsés véletlennek köszönhetően pedig szimbolikus ereje lett annak is, hogy a második átadás a magyar demokrácia kezdetének évében, 1989-ben történt meg. Azaz éppen abban az évben, amikor leomlott az 1956 forradalmárai által elsöpörni kívánt szovjet típusú állam.

Bibliográfia

Források

- Coriden, Guy E.: Report on Hungarian Refugees. National Archives and Records Administration. Record Group 263: Records of the Central Intelligence Agency, 1894–2002, series: Articles from „Studies in Intelligence”, 1955–1992. File Unit: Winter 1958: 15-2-1.
- Massachusettsi Magyar Egyesület Irattára (MMEI). A Liberty Square-en álló emlékmű átadásának programja. H. n., 1989. máj. 7.
- MMEI. A Magyar Központ meghívója a tagságnak. Boston, 1959 januárja.
- MMEI. Az Egyesület meghívója az 1956. évi forradalom 25. évfordulójáról megemlékező ünnepségre. H. é. n. [1981 októbere].
- MMEI. Danó Sándor körlevele a bostoni magyarokhoz. H. é. n. [1960-as évek első fele].
- MMEI. Egy kis magyar közösség nagy vállalkozása. A Szoborbizottság sajtótájékoztatójának sajtóanyaga. H. é. n. [1986 októbere]. 2.
- MMEI. Jegyzőkönyv vezetőségi ülésről. H. n. [Brookline], 1985. jún. 25.
- MMEI. John A. Notte, Rhode Island kormányzójának kiáltványa. H. é. n. [1961 októbere].
- MMEI. Leslie Larson: Liberty Square, Boston: Historical Events and Development. 1986. augusztus 1. Kézirat.
- MMEI. Masszi Lajos elnök levele Kristóffy Ivánnak. Milford, 1983. jan. 31.
- MMEI. Meghívó a Massachusettsi Magyar Egyesület és a Liberty Square Park Association 1986. október 24-i pezsgős fogadására. H. n. [Boston], 1986. október 15.
- MMEI. Michael Stanley Dukakis, Massachusetts kormányzójának kiáltványa. H. é. n. [1986 októbere].
- MMEI. To commemorate those who never surrendered. Az 1986. évi szoborátadás programja. H. é. n. [1986 októbere].

Szakirodalom

- Bogáti Péter: Udvari káplán, Ács Gida úr, kapitányi ranggal. In: Mihelyst gyertyámat eloltom... Bostoni jegyzetek, 1856–1863. Vál. Bogáti Péter. Bp. 1989.
- Borbándi Gyula: A magyar emigráció életrajza, 1945–1985. Bp. 1989
- Ellery, Harrison – Bowditch, Charles Pickering: The Pickering Genealogy: being an account of the first three generations of Pickering Family of Salem, Mass., and of the descendants of John and Sarah (Burrill) Pickering, of the third generation. Cambridge, 1897.

- Fornet Kornél: Amerika rokonszenve a magyar szabadságharcz férfiai iránt. 1848–49. Történelmi Lapok 2. (1893) 7. sz.
- Hablicsek László – Illés Sándor: Az 1956-os kivándorlás népességi hatásai. Statisztikai Szemle 83. (2007) 2. sz. 157–172.
- Katona Csaba: A Massachusettsi Magyar Egyesület belviszáljának egy verses emléke 1983-ból. ArchivNet 17. (2017) 2. (<http://www.archivnet.hu/a-massachusettsi-magyar-egyesulet-belviszalyanak-egy-verses-emleke-1983-bol>)
- Katona Csaba: Bostoni balladák, avagy két kései paszkvillus egy egyesületi tisztújításról. In: Doromb. Közköltészeti tanulmányok, 5. Szerk. Csörsz Rumen István. Bp. 2017. 359–376.
- Katona Csaba: Megőrizzük a hidakat. A Massachusettsi Magyar Egyesület története. Boston. 2017.
- Kecskés D. Gusztáv: Egy humanitárius csoda anatómiája – az 1956-os magyar menekültek nyugati befogadása. Külügyi Szemle 9. (2010) 4. sz.
- Kecskés D. Gusztáv: A „példa nélküli lehetőség”. Bizalmas CIA-cikk az 1956-os magyar menekültek titkosszolgálati felhasználásáról. Betekintő 10. (2016) 2. sz. (http://www.betekinto.hu/2016_2_kecskes)
- Kurucz Dániel: Otthontól az Új hazáig. A Massachusettsi Magyar Egyesület története/ History of the Hungarian Society of Massachusetts, Inc., 1964–2014. Kézirat.
- Lowell, Delmar Rial: The Historic Genealogy of the Lowells of America from 1639 to 1899. Rutland, 1899.
- Prágay János: A magyar forradalom. Szerk. Tóbiás Krisztián. S. a. r. Katona Csaba. Jegyz.: Hermann Róbert – Katona Csaba. Bev. tan. Csikány Tamás – Katona Csaba. (Tempevölgy Könyvek 23.) Balatonfüred, 2017.
- Sankovitch, Nina: The Lowells of Massachusetts. An American Family. New York, 2017.
- Shiela Heinrich: Angels of Vision: Spatial and Temporal Approaches to the Hungarian Revolution Memorial in Liberty Square. Boston, 1990. Kézirat.
- Soós Katalin: 1956-os menekültek a statisztikai adatok tükrében. Levéltári Szemle 52. (2002) 3. sz.
- Sós Péter János: Magyar exodus. Magyar menekültek Nyugaton, 1956–1959. Bp. 2005
- Szépfalusi István: A legújabb felismerések az 1956/57-es magyar menekülthullámról. Limes 12. (1998) 1. sz. 113–121.
- Várdy Béla: Magyarok az Újvilágban Az észak-amerikai magyarság rendhagyó története. Bp. 2000
- Várdy Béla – Várdy Huszár Ágnes: Újvilági küzdelmek. Az amerikai magyarok élete és az óhaza. Szerk. Biernaczky Szilárd. Bp. 2005.

Wagenknecht, Edward: James Russell Lowell: Portrait of a Many-Sided Man. New York, 1971.

Zombori István: A múlt századi Amerika — magyar szemmel. Ismeretlen kézirat a Kossuth-emigrációból. In: Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1976–1977. Szeged 1977.

Internetes oldalak

Hungarian Revolution Memorial.

http://www.waymarking.com/waymarks/WM78A6_Hungarian_Revolution_Memorial_Boston_MA